

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 14.04.2020, sp. zn. 25 Cdo 281/2019, ECLI:CZ:NS:2020:25.CDO.281.2019.1

Číslo: 107/2020

Právní věta: Rozvoj duševního onemocnění u pozůstalého (druhotné oběti) v důsledku úmrtí blízkého člověka je důvodem pro přiměřené zvýšení peněžité náhrady nemajetkové újmy podle § 2959 o. z., a to při respektování právně významných kritérií a pravidel pro rozhodování o její výši.

Soud: Nejvyšší soud

Datum rozhodnutí: 14.04.2020

Spisová značka: 25 Cdo 281/2019

Číslo rozhodnutí: 107

Číslo sešitu: 10

Typ rozhodnutí: Rozsudek

Hesla: Duševní útrapy (o. z.) [Náhrada při újmě na přirozených právech člověka (o. z.)], Náhrada škody

Předpisy: § 2959 o. z.

Druh: Rozhodnutí ve věcech občanskoprávních, obchodních a správních

Sbírkový text rozhodnutí:

I. Dosavadní průběh řízení

1. Obvodní soud pro Prahu 6 rozsudkem ze dne 22. 2. 2018, č. j. 33 C 95/2017-37, zamítl žalobu, již se každá ze žalobkyň domáhala zaplacení 520 000 Kč s příslušenstvím, a žádnému z účastníků nepřiznal náhradu nákladů řízení. Ve sporu o náhradu nemajetkové újmy při usmrcení osoby blízké vyšel soud ze zjištění, že dne 18. 3. 2016 při dopravní nehodě zemřel L. K., narozený v roce 1975, syn žalobkyně a) a manžel žalobkyně b). Dopravní nehodu zavinil řidič motorového vozidla pojištěného u žalované, která každé ze žalobkyň na náhradě nemajetkové újmy vyplatila 480 000 Kč; tuto částku považují žalobkyně za nedostatečnou a uplatňují nárok na vyšší pojistné plnění. Obě žalobkyně nesou smrt L. K. těžce, obě se léčí na psychiatrii v důsledku depresivní reakce na závažný stres. Žalobkyně a), která měla se synem blízký vztah a často se navštěvovali, je plačtivá, stále na syna vzpomíná, nemůže se vyrovnat s jeho ztrátou. Žalobkyně b) žila s manželem 15 let, měli dvě děti, kterým v době jeho úmrtí bylo 7 a 14 let. Těžce nese, že je na vše sama, je plačtivá, trpí úzkostmi i nespavostí. Soud věc posoudil podle § 2959 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, (dále jen „o. z.“). Odkázal na judikaturou stanovená kritéria a ani při zohlednění blízkého a harmonického vztahu žalobkyň s poškozeným i jeho věku v době úmrtí neshledal důvody pro zvýšení pojistkovnou vyplaceného odškodnění, přičemž přihlédl i k tomu, že žalobkyně na něm nebyly ekonomicky závislé. Ohledně emočního dopadu na žalobkyně uzavřel, že jejich psychické utrpení se nijak nevymyká z míry obvyklého utrpení osob při ztrátě milované osoby.

2. K odvolání obou žalobkyň Městský soud v Praze rozsudkem ze dne 29. 8. 2018, č. j. 18 Co 172/2018-62, potvrdil rozsudek soudu prvního stupně a uložil žalobkyním povinnost zaplatit žalované náhradu nákladů odvolacího řízení. Vyšel ze skutkových zjištění soudu prvního stupně a ztotožnil se i s jeho právním posouzením. Uzavřel, že soud prvního stupně přihlédl ke všem okolnostem dané věci a ohledně výše náhrady za duševní útrapy žalobkyň vycházel z judikatorních kritérií, na nichž se shoduje Ústavní soud s Nejvyšším soudem, i ze základního rozpětí náhrady v rozsahu od 240 000 Kč do 500 000 Kč pro skupinu nejbližších osob (rodiče, děti, manželé). Částky již vyplacené žalobkyním považoval za dostatečnou satisfakci z hlediska proporcionality odpovídající srovnatelným případům. Za nepřipadné označil námitky vztahující se ke srovnávání přiměřenosti výše odškodnění za úmrtí blízké osoby s náhradou nemajetkové újmy za zásah do osobnostních práv publikací nepravdivých článků v bulvárním tisku, i námitku ohledně libovůle žalované při stanovení výše odškodnění.

II.

Dovolání a vyjádření k němu

3. Proti rozsudku odvolacího soudu podaly obě žalobkyně dovolání. Mají za to, že se odvolací soud odchýlil od ustálené rozhodovací praxe odvolacího soudu při aplikaci ustanovení § 2959 o. z., neboť nepřihlédl k zásadě proporcionality a ve srovnání s obdobnými projednávanými případy není poskytnutá náhrada nemajetkové újmy přiměřená. Namítají, že soudy při určení relativní satisfakce nepřihlédly k tomu, že u žalobkyň došlo v důsledku ztráty syna a manžela k rozvoji duševního onemocnění, jsou v péči psychiatra a pod trvalou medikací psychofarmaky. Jde o okolnost svědčící o prohloubení duševních útrap v důsledku ztráty blízké osoby, kdy jejich intenzita přesahuje běžné utrpení vnímané poškozenými v obdobných případech. Odvolacímu soudu vytýkají, že v rozporu s judikaturou (rozhodnutí Krajského soudu v Hradci Králové sp. zn. 5 T 3/2016 a Nejvyššího soudu sp. zn. [4 Tdo 302/2018](#)) tyto skutečnosti nezohlednil a odkázal na rozhodnutí, která nejsou na projednávanou věc přílehlavá. Dovolatelky navrhly zrušení napadeného rozhodnutí a vrácení věci odvolacímu soudu k dalšímu řízení.

4. Žalovaná ve vyjádření k dovolání uvedla, že je založeno především na námitkách proti skutkovým zjištěním. Žalobkyním bylo vyplaceno odškodnění při horní hranici plnění doporučeného Nejvyšším soudem odpovídající povaze případu. Není důvod pro navýšení odškodnění, neboť duševní útrapy žalobkyň nijak nevybočují z obvyklého utrpení při ztrátě milované osoby. Soudy obou stupňů proto postupovaly zcela v souladu s rozhodovací praxí odvolacího soudu. Navrhla odmítnutí, případně zamítnutí dovolání.

III.

Připustnost dovolání

5. Nejvyšší soud jako soud dovolací (§ 10a o. s. ř.) shledal, že dovolání bylo podáno včas, osobami oprávněnými - účastnicemi řízení (§ 240 odst. 1 o. s. ř.), zastoupenými advokátem ve smyslu § 241 o. s. ř., a dospěl k závěru, že dovolání je přípustné podle § 237 o. s. ř. pro řešení otázky přiměřené výše náhrady za duševní útrapy spojené s usmrcením osoby blízké, jestliže se projeví ve zdravotním stavu pozůstalého, která dosud nebyla dovolacím soudem řešena. Dovolání je důvodné.

IV.

Důvodnost dovolání

6. Nesprávné právní posouzení může spočívat v tom, že odvolací soud věc posoudil podle nesprávného právního předpisu nebo že správně použitý právní předpis nesprávně vyložil, případně jej na zjištěný skutkový stav věci nesprávně aplikoval.

7. Podle § 2959 o. z. při usmrcení nebo zvláště závažném ublížení na zdraví odčiní škůdce duševní

útrapy manželu, rodiči, dítěti nebo jiné osobě blízké, peněžitou náhradou vyvažující plně jejich utrpení. Nelze-li výši náhrady takto určit, stanoví se podle zásad slušnosti.

8. Citované ustanovení s účinností od 1. 1. 2014 nově stanoví široké obecné pravidlo pro odčinění duševní újmy pozůstalých. Jedná se o právo ryze osobního charakteru, které je svou povahou úzce spjato s osobou pozůstalého, neboť jeho cílem je přiměřeně vyvážit, popřípadě zmírnit nemajetkovou újmu vzniklou pozůstalému v jeho osobnostní sféře a odčinit zásah do práva na budování a rozvíjení rodinných vztahů (srov. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 28. 2. 2018, sp. zn. [25 Cdo 293/2018](#)). Újma, která se odčiňuje, spočívá především v psychických útrapách (smutku, žalu) způsobených vnímáním smrti blízkého člověka; odčinit je však třeba i další citové strádání, jako např. šok ze zprávy o smrtelném úrazu blízké osoby, ztrátu životní perspektivy, obavy o budoucnost apod. [srov. Bezouška, P. in Hulmák, M. a kol. Občanský zákoník VI. Závazkové právo. Zvláštní část (§ 2055-3014). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 1721, bod V, marg. 22]. U újmy, která nemá majetkový charakter, je vyloučeno uvedení do původního stavu, exaktní vyčíslení peněžité náhrady za tuto újmu je z povahy věci vyloučeno, a normativní požadavek „plného vyvážení utrpení“ je tedy iluzorní a nelze jej vykládat v tom smyslu, že by náhrada měla být „co největší“. Nastupuje proto satisfakce (zadostiučinění), která má alespoň zmírnit nepříznivé stavy vzniklé škodlivým zásahem do osobnostní sféry poškozeného, případně poskytnout poškozenému, aby si těžko měřitelné a na peníze ne zcela exaktně převoditelné potíže nemajetkového charakteru vykompenzoval tím, že si pomocí finančních prostředků, případně předmětů či požitků pořízených za poskytnutou náhradu, zpříjemní či usnadní život [srov. Vojtek, P. In: Švestka, J. a kol. Občanský zákoník. Komentář. Svazek VI. Praha: Wolters Kluwer, s. 1085, bod II/6; obdobně Bezouška, P. In: Hulmák, M. a kol. Občanský zákoník VI. Závazkové právo. Zvláštní část (§ 2055-3014). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 1683, bod IV, marg. 25-26]. Při určování náhrady za duševní útrapy spojené s usmrcením osoby blízké by její výše měla odrážet obecně sdílené představy o spravedlnosti a slušnosti.

9. Obecně platí, že soud musí při úvaze o přiměřenosti navrhované satisfakce za nemajetkovou újmu vzniklou na osobnosti fyzické osoby především vyjít jak z celkové povahy, tak i z jednotlivých okolností konkrétního případu, musí přihlídnout např. k intenzitě, povaze a způsobu neoprávněného zásahu, k charakteru a rozsahu zasažené hodnoty osobnosti, k trvání i vlivu vzniklé nemajetkové újmy pro postavení a uplatnění postižené fyzické osoby ve společnosti apod. (srov. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 22. 2. 2007, sp. zn. [30 Cdo 2206/2006](#)). Vycházet je přitom třeba z principu proporcionality tak, že soud porovná částky této náhrady přisouzené v jiných případech, a to nejen obdobných, ale i dalších, v nichž se jednalo o zásah do jiných osobnostních práv, zejména do práva na lidskou důstojnost. Jinými slovy způsobem, jak lze dosáhnout relativně spravedlivého vyčíslení výše relativní náhrady, je zohlednění částek přiznaných v jiných srovnatelných řízeních, současně při respektování předem jasných a pevných kritérií (srov. náleží Ústavního soudu ze dne 22. 12. 2015, sp. zn. [I. ÚS 2844/14](#)).

10. Na základě poznatků z judikatury shrnul Nejvyšší soud relevantní kritéria pro rozhodování o výši relativní náhrady duševní újmy pozůstalých v rozsudku ze dne 19. 9. 2018, sp. zn. [25 Cdo 894/2018](#), publikovaném pod č. 85/2019 Sb. rozh. obč.; ústavní stížnost proti tomuto rozsudku byla odmítnuta usnesením Ústavního soudu ze dne 23. 4. 2019, sp. zn. [IV. ÚS 4156/18](#). V tomto rozsudku vyslovil, že při určení výše náhrady za duševní útrapy spojené s usmrcením osoby blízké je třeba zohlednit okolnosti jak na straně pozůstalého, tak i na straně škůdce. Na straně pozůstalého je významná zejména intenzita jeho vztahu se zemřelým, věk zemřelého a pozůstalých, případná existenční závislost na zemřelém a případná jiná satisfakce (jako např. omluva, správný postih škůdce či jeho trestní odsouzení), která obvykle není sama o sobě dostačující, její poskytnutí však může mít vliv na snížení peněžitého zadostiučinění. Zohlednit lze rovněž, byl-li pozůstalý očitým svědkem škodní události, byl-li s jejími následky bezprostředně konfrontován či jakým způsobem se o nich dozvěděl.

Kritéria odvozená od osoby škůdce jsou především jeho postoj ke škodní události, dopad události do jeho duševní sféry, forma a míra zavinění a v omezeném rozsahu i majetkové poměry škůdce, které jsou významné pouze z hlediska toho, aby výše náhrady pro něj nepředstavovala likvidační důsledek.

11. V témže rozsudku Nejvyšší soud rovněž dospěl k závěru, že za základní částku náhrady, modifikovatelnou s užitím zákonných a judikaturou dovozených hledisek (převážně výše uvedených), lze považovat v případě nejbližších osob (manžel, rodiče, děti) dvacetinásobek průměrné hrubé měsíční nominální mzdy na přepočtené počty zaměstnanců v národním hospodářství za rok předcházející smrti poškozeného. Dovolací soud ve výše uvedeném rozhodnutí uzavřel, že má-li mít orientační určení výše náhrad způsobilost sjednotit soudní praxi a dosáhnout účelu sledovaného v § 13 o. z. (tj. v obdobných případech rozhodnout obdobně), měla by základní částka být modifikována s ohledem na specifické okolnosti na straně škůdce či poškozeného zpravidla již jen v řádu desítek procent, nikoli vícenásobků.

12. V projednávané věci zemřel L. K. v roce 2016, a činila-li průměrná mzda za rok 2015 podle údajů zveřejněných Českým statistickým úřadem 26 467 Kč, představuje částka 529 340 Kč východisko k další úvaze soudu o výši náhrady. Takový postup je v souladu i s judikaturou Ústavního soudu, který za ústavně konformní výklad § 2959 o. z. označil přístup, kdy obecné soudy při stanovení výše náhrady nemajetkové újmy aplikují kritéria vymezená judikaturou Nejvyššího soudu, který se svojí judikaturou snaží u této normy s relativně neurčitou hypotézou nastavit základní východiska a sjednotit rozhodovací praxi obecných soudů. Jde však jen o vodítko, které nezbavuje soudy nižších stupňů povinnosti zvažovat a náležitě vyložit, zda konkrétní případ neodůvodňuje odchylku od takového výkladového základu. Soud se přitom musí vyvarovat nežádoucí paušalizace, nesmí rezignovat při vědomí nastavených objektivizačních kritérií na individuální posouzení každého případu s přihlédnutím k jeho jedinečným okolnostem a musí postupovat nezávisle, neexcesivně a předvídatelně (srov. zejména body 22 až 25 a 32 nálezu ze dne 31. 3. 2020, sp. zn. [IV. ÚS 2578/19](#)).

13. Vzhledem k tomu, že poškozený se na vzniku škody nespolutpílel a okolnosti na straně škůdce (viníka nehody, který byl sice trestně odsouzen, avšak za nedbalostní trestný čin) podle obsahu spisu nemají žádný podstatný dopad do poměrů žalobkyň, je třeba považovat uvedenou částku za odpovídající obvyklé náhradě při běžné intenzitě nejčastěji posuzovaných kritérií. Uzavřel-li tedy odvolací soud, že náhrada nemajetkové újmy v částce 480 000 Kč je přiměřená všem okolnostem případu, odchýlil se od ustálené rozhodovací praxe dovolacího soudu (byť k vydání citovaného pilotního rozsudku dovolacího soudu došlo až po vydání napadeného rozsudku) jak při nastavení finančního východiska, tak tím, že nezhodnotil všechny podstatné okolnosti případu, zejména mimořádnou míru prožívání ztráty osoby blízké u obou žalobkyň.

14. V řízení bylo zjištěno, že duševní útrapy obou žalobkyň se projeví i na jejich zdravotním stavu. Obě se od úmrtí L. K. léčí na psychiatrii pro depresivní reakci na závažný stres, která se projevuje u obou plačtivostí, nespavostí, smutkem, emoční labilitou, pocity úzkosti a beznaděje. K lékařům pravidelně docházejí jednou za dva až tři měsíce, užívají psychofarmaka, avšak podle lékařských zpráv za období dvou let od tragické události se jejich zdravotní stav nelepší [u žalobkyně b) došlo v souvislosti s tím i k dekonpenzaci cukrovky, již trpěla i před úmrtím manžela]. Újma žalobkyň tedy spočívá nejen ve vlastní psychické bolesti vyvolané vnímáním úmrtí blízkého člověka jako újmy vlastní (smutek, žal), ztrátě životní perspektivy a zásadního narušení rodinného života, ale i v újmě na zdraví. Duševní utrpení žalobkyň, jehož příčinou bylo úmrtí syna a manžela, se totiž u nich rozvinulo do onemocnění duševního typu.

15. Tato újma na zdraví ale nebyla způsobena přímo škodní událostí (dopravní nehodou), jíž nebyly osobně účastny. Přímo příčinou vzniku onemocnění žalobkyň byl až následek této škodní události – úmrtí blízkého člověka. Příčinná souvislost je proto dána mezi újmou na zdraví žalobkyň a úmrtím jejich syna a manžela. Jde proto o postižení druhotné oběti způsobené smrtí blízkého člověka a tuto

újmou je nutno posuzovat (odškodnit) právě podle § 2959 o. z.

16. Ostatně obdobně postupoval v jiné věci i Nejvyšší soud, který v usnesení ze dne 20. 6. 2018, sp. zn. [4 Tdo 302/2018](#), uvedl, že okolnost spočívající v tom, že u sekundární oběti v důsledku úmrtí blízkých osob došlo k prohloubení citového utrpení do té míry, že přerostlo ve vznik duševního onemocnění, by měla být vyjádřena právě ve výši náhrady nemajetkové újmy přiznané podle § 2959 o. z. Vznik duševního onemocnění svědčí o míře zásahu do práv sekundární oběti, zejména o jeho mimořádné intenzitě. Proto dovodil, že pokud poškozená doložila, že v důsledku smrti osob jí blízkých došlo k duševnímu onemocnění, které je trvalého rázu a má povahu ztížení společenského uplatnění v tom směru, že do budoucna omezuje seberealizaci ve sféře rodinného, kulturního a společenského života, což poškozené znemožňuje žít plnohodnotný život, jaký žila před předmětnou dopravní nehodou, lze tuto skutečnost vzít v úvahu při rozhodování o nárocích podle § 2959 o. z. a dát zmíněné skutečnosti i odpovídající výraz ve výši přiznaného nároku na odčinění nemajetkové újmy.

17. Rozvoj duševního onemocnění u žalobkyň je tedy následkem, který je třeba ve výši náhrady nemajetkové újmy zohlednit tak, aby i újma na zdraví takto vzniklá byla odčiněna a jejich utrpení vyváženo. Nikoliv ovšem tak, že by se nároky náležející jinak přímé oběti podle § 2958 o. z. (náhrada za bolest, za ztížení společenského uplatnění či další nemajetkové újmy) automaticky a v plném jejich rozsahu přičítaly k náhradě při usmrcení osoby blízké, nýbrž tak, že v rámci shora popsanych kritérií a pravidel se přiměřeně zvýší náhrada podle § 2959 o. z. Nejde totiž ani v takovém případě o odčinění zásahu do základního lidského práva na život (osoba, která o něj přišla, nemůže žádnou kompenzaci dostat), nýbrž o porušení práva na ochranu před neoprávněným zasahováním do soukromého a rodinného života (čl. 10 odst. 2 Listiny základních práv a svobod a čl. 8 odst. 1 Evropské úmluvy o lidských právech). Ostatně i judikatura Evropského soudu pro lidská práva mezi těmito nároky činí výrazný rozdíl, neboť zatímco nejvyšší náhrady (kolem 100 000 euro) jsou poskytovány za dosti výjimečné zásahy do práva na život podle čl. 2 Evropské úmluvy o lidských právech (jde zejména o selhání státu při ochraně života), rozpětí náhrad přisuzovaných stěžovatelům za zásah do rodinných vztahů podle čl. 8 Úmluvy se pohybuje průměrně zhruba kolem 10-20 % uvedené částky. Sluší se dodat, že přihlédnout přiměřeně k újmě na zdraví je třeba i v případě, že podstatně ztěžovala život druhotné oběti po delší dobu, byť ne trvale.

18. Vzhledem k tomu, že se soudy nižších stupňů z tohoto hlediska posouzením výše náhrady nemajetkové újmy žalobkyň nezabývaly, Nejvyšší soud rozsudek odvolacího soudu zrušil, a protože důvody, pro které bylo zrušeno rozhodnutí odvolacího soudu, platí také na rozhodnutí soudu prvního stupně, zrušil dovolací soud i toto rozhodnutí a vrátil věc soudu prvního stupně k dalšímu řízení (§ 243e odst. 1, 2 o. s. ř.).